

ՊԱՏՄԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ*

Երգեկացիին ոգտուել է Խոսրովիկ Թարգմանչից. «Խոսրովիկ Թարգմանչի և Երկաթրուծիւնք Նորին» մեր աշխատութեան մէջ, հաւանական էինք համարել, թէ Անանիա Սանահնեցու, Խոսրովիկ Թարգմանչի և Յովհաննէս քահանայի կամ Սարկաւազ վարդապետի Հակաճառութիւնները այլ և այլ տեղերում գտնող և մի տիկ մէջ ամփոփող Յոհաննէս Եղնկայեցիին նոյն է ժ.Գ—ժ.Դ դարերում գործող, յայտնի վարդապետ և մատենագիրը նոյնանուն անձի հետ**։ Երգնկացու քերականութեան և Խոսրովիկ Թարգմանչի գրական աւանդութիւնն այլ ևս կասկածի տեղիք չէ թողնում այդ իրողութեան նկատմամբ։ Խոսրովիկ Ե. գլխի մէջ, եր. 177. «Յերիս բաժանի բանական բնութեանս սեռ. . . զի յիմանալոյ միանգամայն և ի զգալոյ է բողկացեալ հոգւովն բանականաւն ընդ իմանալիսն և մարմնով ընդ զգալիս» հատուածը Երգնկացիին բառացի առել է իւր Քերականութեան մէջ. Զեռ. Ա. էջմ. № 2359, 29ր+236ա.

* *
*

Յովհաննէս Երգնկացու Բաղուածքն Անանիայի «Ընդդէմ Թոնդրակեցոց» գրուածքից։ Յայտնի է, որ կորած է Անանիա Նարեկացու ընդդէմ Թոնդրակեցիների գրած աշխատութիւնը։ Միաբանի հրատարակած «Գիր Խոստովանութեանը»-ը***, երբէք նոյն լինել չէ կարող Անանիայի այն գրքի հետ, որ կարդացել են Գրիգոր Նարեկացիին, Գրիգոր Մագիստրոս և Ներսէս Շնորհալիւն ու յանձնարարել իրենց ընթերցողներին որպէս լաւագոյն հերքում Թոնդրակեցիների դէմ†։

* Այս վերնագրի տակ «Արարատ»ի մէջ կհրատարակենք մի շարք բանասիրական մանր գիտողութիւններ եւ բնագիրներ, իւրաքանչիւր հատուածը անկախ միւսից։

** 1903, Վաղարշապատ. եր. 24—26.

*** Արարատ. 1792. եր. 6—48:

† Ուսումնասիրութիւն Մանիքէա-Պաղիկեան Թոնրակեցիներու ազանդին եւ Գրիգոր Նարեկացւոյ թուղթը. Հ. Բարսեղ Սարգիսեան. Վեներիկ. 1895 եր. 108—117. Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը. Կ. Կոստանեանց. Աղէքսանդրապոլ. 1910. եր. 155. 169. Թուղթ Ընդհանրական. 1865. Ս. Էջմիածին. եր. 573.

իւր ժամանակին Միաբանի կարծիքի անընդունելիութիւնը ցոյց են տուել հ. Բարսեղ Սարգսեան և Կարապետ սարկաւազ (այժմ եպիսկոպոս) Տ. Մկրտչեան*։ Մեր ներկայ հրատարակութեամբ ոչ միայն վերջնականապէս պարզուած է այդ խնդիրը, այլ և զազափար ենք ստանում Անանիա Նարեկացու գրքի բնաւորութեան և գրելու եղանակի մասին իրական մնացորդից։ Թէև այս հատուածը քաղուածք է Անանիայի Հակաճառութիւնից, բայց տեղ տեղ բառացի պիտի լինի, ինչպէս յատուկ է երզնկացու աղբիւրներից օգտուելու եղանակին նաև իւր միւս աշխատութիւնների մէջ։

Գրիգոր Նարեկացին կճաւայ ուխտին ուղղած թղթում ցոյց է տալիս Անանիայի «զարմանագիծ հակաճառութեան» մօտաւոր բովանդակութիւնը։ Թոնդրակեցիք հերքում էին Զեռնադրութիւնը, Հաղորդութիւնը, Մկրտութիւնը (և Աւագանը), Կիւրակի օրուայ նշանակութիւնը, Ծննդադրութիւնը, Սաչի երկրպագութիւնը, Քահանայութիւնը։ Պսակը, Երախայրիք տալը եկեղեցուն, քարոզում էին «զմծղնէակտն անխտիր պղծութիւնն» և «զգլխաւոր աղանդին իւրեանց գարշութեան յանդգնեալ Քրիստոս» էին անուանում։ Անանիան ըստ Գրիգոր Նարեկացու այս բոլոր խնդիրները քննութեան է ենթարկել և «իբր զիմաստուն նախամարտիկ տաղալեաց զառասպելաբան հայհոյութիւն անաւրինելոցն Թոնրակեանցն»։ Եթէ այս տեղեկութեամբ դատելու լինինք, պէտք է ասենք, թէ երզնկացու համառօտ քաղուածքը կապ չունի վերոյիշեալ Հակաճառութեան հետ, որովհետև այստեղ խօսք չկայ տեսանելի եկեղեցու սրբութեան մասին, որ մեր այս հրատարակութեան բովանդակութիւնն է կազմում։ Բարեբաղդաբար հէնց այն Գրիգոր Նարեկացու ուրիշ գրուածքներից երևում է, որ եկեղեցւոյ սրբութեան զաղափարն էլ Թոնդրակեցիների հերքած կէտերից մէկն էր և Նարեկի ՀՆ. բանի մէջ մի ամբողջ հատուած է նուիրուել հէնց այս զաղափարի պաշտպանութեան Թոնդրակեցիների դէմ։ Գրիգոր Մագիստրոսի և Արիստակէս Լատիվերտցու վկայութեանց համաձայն՝ նոքա մերժում էին ի միջի այլոց նաև նիւթական կամ տեսանելի եկեղեցին**։ Իսկ ներսէս Շնորհալու խօսքերից հաստատուում է, թէ Անանիա Նարեկացին գրած պէտք է լինի իւր Հակաճառութեան մէջ նաև այս մասին, որ լուել էր Գրիգոր Նարեկացին կճաւայ ուխտին ուղղած նամակի մէջ։ Ահա Շնորհալու այդ հատուածը.

* Աւսումնասիրութիւն եւն եր. 3—44։ Die Paulikianer im byzantinischen Kaiserreiche. Leipzig. 1895. եր. 85—74։

** Գրիգոր Մագիստրոսի Թղթերը. 168։ Պատմութիւն Արիստակէայ վարդապետի Լատիվերտցւոյ. Թիֆլիս. 1912. եր. 462։

«Լուաք դարձեալ, զի ոմանք ի մոլար քահանայից զծածկեալ
գարշահոտ պղծութիւն անիծելոյն Սմբատայ Թոնդրակեցւոյ վեր-
ստին շարժեն ի կործանումն լսողացն ասելով, եթէ եկեղեցի ոչ
եիկեալն ե ի մարդկանն՝ այլ մեք միայն, և մաշտոցն գիրք և որ
ի նմա կարգեալն են խաչ օրհնել և եկեղեցի և այլն ոչ են ընդու-
նելի: Արդ ընդդէմ զայսոսիկ և զսոյնպիսի ասողացն յառաջագոյն
հոգացին վարդապետք ժամանակին, և լուծին բաւականապէս
զստութիւնն նոցա, և որ ոք ընթերցեալ ե գգիրս երանելոյն Ան-
նիայի Նարեկացւոյ վարդապետի, որ ընդդէմ անիծելոյն Սմբատայ,
անբերի ունի զայսոյիկ զպատասխանիսս»...»

Ընդդռնած մասերը այլ ևս կասկածի տեղիք չեն թողնում,
որ Անանիա Նարեկացու ընդդէմ Թոնդրակեցւոց Հակաճառութեան
մէջ կար մի մաս, ուր պաշտպանուած էր արտաքին եկեղեցւոյ
սրբութեան գաղափարը: Ահա հէնց այդ մասի քաղուածքն է տա-
լիս մեզ Երզնկացին:

Այս հատուածն աւնուած է № 2187/2173. (2144 Կար.) ձե-
ռագրից, 255ա—257ա: Ձեռագիրը Երզնկացու այլ և այլ աշխա-
տութիւնների ժողովածու է. կաշէկազմ 17×12 սմ., թուղթ. 16,8
×12,4 սմ., ըլլորգիր 13,×29,2 սմ.: Վերնագիրները կարմրադե-
ղով: Տարաբաղաբար գրիչն ու ժամանակն անյայտ, բայց ոչ
ուշ՝ ամենայն հաւանականութեամբ՝ ԺԴ—ԺԵ դարից: Ճողատուած
են ձեռագրի համաձայն և՛ պահուած ըլլոր առանձնայատկութիւն-
ները՝ բացի կէտադրութիւնից:

255ա՝ Նորին Յո՛ւի վ՛պի Երզնկայեցո՛ր բան համառօտ քաղե՛լ յԱնան-
իայի վ՛րդին գրօցն որ ընդդէմ Թոնտրակեցոցն

Երկու են մեզ տեսակը եկեղեցո և երկոքեան
սոքա հոմանունք և երկոքեան ի հարցմունս բանի
մասանցն միապէս ստորոգին, ի սերսն և ի տեսակս,
ի ձև և ի թիւս, ի հոլովսն և յենթանկեալ անւանցն
տեսակս, այլ և ի զարմազանութի՛ս բարդիցն յ՛րց
լիոց տարրանան. այս գունի սարասիւ եկեղեցի,
փոխանակ եչիդ՝ զինն եդե՛լ. վ՛ս զի և ձայնորդքն փոխ
անակեն՝ զմիմեանս, որ՛պ և եզանցն լծակցու՛թի, նո
յն՛պ և տառք ձայնաւորք. եւ զի երիւք տեսակօք գո
անա դրու՛թի անուան, յիրէն, յարուեստէն և ի ձայ
նէն և ՚ր (որպէս) ՚ա (ամենայն) անուն, նոյն և եկեղեցոյդ
անուն

Յառաջնո մասնէ իրին յատկացե՛լ ձանաչի, եկաւ

* 2-ի մէջ «փոխարկեն» ապա «նա» վերելք գրած եւ «ր» ջնջած:

որական գումարութ՝ը եկե՛լ ի մի հաւաքումն, և ան ունազրե՛լ ըստ ժողովման՝ եկեղեցի. իսկ առ ստո՛ւ և գարանելն, այս՝ պ իմացի. եկեալ, լցեալ և տկաղ ձեալ, որում և անունն ըստ իրին պատահեցաւ. այ սինքն ի գոլոյն լցե՛լ և բոլորե՛լ և կոչե՛լ բոլոր եկեղեցի. եւ զի ըստ բոլոր՝ ժողովոյն և անունդ սահմանի, թէ՛ յա նշարժ տարերց լինիցի գունդն և կամ գումարն, և թէ՛ ի շնչաւորաց ՝ և ի բանաւորաց կենդանե՛ց յի մանաւեաց և ի զգաւեաց, որ են հրեշտակք և մ՛ղիկք, անունդ միապէս ունի զսահման հասարակիւն և անհատին ըստ իմաստասիրական ներագիծն վար ժից. Արդ անունդ եկեղեցո ժողովումն թարգմանի, որ՝ պ ասացաւ ըստ բառին ձայնի. իսկ անուն սեփ՛ն |

255բ ական մօրս մերո սիննի հասարակարար ձայնե՛լ ը՛ց տեսակաց. նոյն և յատկարար ըստ ուղղապ առ վ՛ս որ ի ք՛ս հաւատոցն, որ կոչի կաթուղիկէ, այ սինքն բոլորակ. որ բնաւ ընթհանուր ընդ ՝ ա տիե զերս միապէս, միատեսակ, մի կաթուղիկէ եկեղ եցի կոչի. և քանզի է և ասի, թէպէտ և զգալի անւ ամբ յորնարար տեսանի, այլ անուամբ եղական է և զօրութ՝ը միայնակ. որ վ՛ս միո պ՛տգին, որ միապէս խորհրդածի յընդհանուր եկեղեցիս տիեղեցաց. մի գոլով ի սմա և աւագանին զօրութի, ի մի մկր աութի լուսաւորութ՝ե ձրից ս՛ր հոգոյն.

Ունի դ՛ձլ կաթուղիկէ անունդ և այլ տեսակ զօրութե, զոր և արուեստագէտք բժշկաց զնոյն անուն հ ոմանունաբար առե՛լ կոչեն ի վերա միո երակի, և մայր և գլուխ ՝ ա բոլոր երակացն զնա զոլ սահմանեն. քանզի որ ի նմանէ**, ասեն, արեանն կաթուածք, գրեթէ փոխանակ ընդ ՝ ա երակացն խաղացման բնութ՝են բաշխե՛լ տա զագողջութի բովանդակ մարմնոյն. զի որ՝ պ նա նոյն անուամբ գլուխ և մայր ՝ ա առողջութե՛ լեալ և կաշեցի՛լ, և տուիչ կենդանութ՝ե բով անդակ անդամոց մարմնոյն: Այս՝ պ և այս կաթողիկէ անդրանիկ և մայր և գլուխ հոգեւոր անդամոց բանաւոր եկեղեցո լեալ և սահմանե՛լ ի բոլորիցն արարչէ. նախ զի ըստ անուանն ստուգաբանութ՝ե արտասիայլե՛լ տեսանի հոգեւոր շնորհաց զոլ ազրեր

* «Բոլոր» լուսանցքում, բայց նոյն գրով:

** «Նէ» վանկը տողի գլխին, բայց նոյն գրով:

և բխումն պարզեարարութեան Բանդի երիւք լծ
որդե՞լ տաղիւք փորձե՞լ ցուցանի այսր տեսութի ը
256ա Լինել, Ղատիւ և Նոյիւ, որք են քմակիցք միմեանց,
այսպիսի բառիւ բացատրե՞լ յայանելով զբանին
զօրութի. կաթան և կաթիլ և կայլակ, որ բազմա
մասնաբար տեսութե՞ք ըստ բաշխման երակացն,
որ ի մարմնին բաղկացե՞լ, և ընդ միով նւաճեալ գ
երարնիւն կաթողիկէիւ, յորմէ և առողջութե՞ն հ
անդիպի նեց բաշխումն. Եւս առաւել մանաւանդ
որք առ սա ժողովե՞լ՝ յայս կաթողիկէս, որ է զգալի
և իմանալի ըստ մեղոյն պատկերի. և ընդ սմա միացե՞լ
հոգիայարգար շաղկապութե՞ր, ըստ իմանալի ածայ
ին խորհրդածութե՞ն, յորում և շտեմարանե՞լ կան
ա գանձք հոգիոր պարզեաց գիտութե՞ն և իմաստու
թե՞ տն. Այլ և ցուցական երկութիւ խաղան ի սմա
երակ բաշխից սե՞ր հոգոյն շնորհաց. վա առ ի յերկնից կա
թելոյն ի սա ածային անճաղելի* ճառագայթիցն շող և նշոյլք
իմանալի ծագման արեգականն** արդե՞թեւ Այսպիսի տես
ակաւ գերակայե՞լ կայ իւրական ի փառսն, ունելով
յինքեան զկաթանն մշտընջեաբուլս հոգեմտունդ
կաթինն յերկարոյս ստեացն կառուցմանց. այս
է ի հին և ի նոր կտակարանաց, մանաւանդ թէ պա
րզաբար իսկ է ասել ըստ Պղի և ըստ միւսո մեղէին
աղբեր ի տանէ տն բխել. Եւ եռավտակ յորձանք
հոսանաց հոգոյն ի սմա աղբերացե՞լ, այսինքն առ
աքելական և մեղէական և վեղական մասին շնորհացն
տեսալք ըստ խհրհական իւրում անուանն, որ յեր
իցն նախասացե՞լ տառից. նա և ոչ միայն իբր ի դուլ
է ինչ ցայտեալ կաթիլ, այլ լցեալ և ծովացեալ ի |
256բ սմա բազում մասունք շնորհաց հոգոյն մաքրութե՞ր
աւաղանին և քառանկին սեղանոյն հաստատու
թե՞ր, յորում իբր ի խաչին փայտի բազմե՞լ գտոնն ա՞յ
ի զենումն պետղի, յորմէ իբր ընդ ցնցուղ ինչ հոգե
որ երակաց կայլակք արեանն արձակե՞լ, տուիչ կենդ
անութե՞ն անդամոց մարմնո եկեղեցո. Այլ և տուն և
տաճար և եկեղեցի ասի, ըստ իմանալոյն զօրութե՞ն ան
դանն ձայն. որ պ տուն տն և տաճար տե՞րունական,
և եկեղեցի քե՞ր. քանզի ըստ պատուոյն է զոյացութե՞ր սե՞ք

* «Անճաղելի» լուսանցքում, նոյն զրով

** «Արեգակ» նշանագրով

եկեղեցոյ և ի ժողովմանէ բոլորման առնկալաւ զգոյացութիւն, ստացեալ իւր գործ յատուկ զժողովելն և զգումարելն զցրուեալսն յազանց օտարաց, և վերստին ծնանի յարգանդէ ս'ր աւազանին և եկեղեցուցեալ յինքն հաւաքէ զսեռս բանաւոր կենդանեաց, առնելով որդիս ա'յ ընծա յեկեղեցիս անդրանկաց յերկինս. Յիրաւի ապա զանունն ըստ գործոյն առնկալաւ, որ'պ զյ'սն փրկելոյն և սողումոն՝ զխաղաղութիւն և եկեղեցի ի ժողովելոյն. եւ դձ'լ որ'պ բանաւորն ի չորից տարեբցս խառնեալ ունի զբաղկացութեան լինելութի և կենդանական և բանական իմաստիւն պատուեալ, ժողովի և գումարի ի մի խմբեալ զաս, և եկեղեցի անուանի, յորժամ լինի ք'ս ի մէջ նց. Նոյն տարազեաւ զսորայս իմասցիս զտեսակ. ի հիւթական տարեբց խառնեալ և գոյացեալ ներգործական ձեռամբ արարչին. և փոխանակ բանիւ և մտաց՝ ունի զազդական զօրութի ամենակալին ա'յ. Էռչի և կոչարան, քանզի կանկնեալ կա զմրեթաձե խորանարդ յօրի ॥

257ա նակ վերինն ե'մի և իւր ձայնիւ յինքն կոչէ զբանական կենդանիս սեռի մ'դկան և հանգիստանման զշխոյ զարդարեալ թագիւ խաչին նշանաւ.

Սա և հոմանուն ասի և յարանուն և փաղանուն ըստ իմաստասիրական ներհիւսիցն շարագծութե. հոմանուն, զի զնոյն ունի զհոլովումն անուան և ձայնի, որզան, վերնոյն ե'մի և զանդրանկացն յերկինս. և յարանուն՝ վ'ս զի զբականաբար եղաւ և յարելութ'ը միացաւ ի մինն և ի պարզականն. և յարե'լ ունի յինքն զնորայն նազելի խ'հգ. եւ փաղանուն՝ քան զի ի բազմաց նշանակի ի յանուանց:

* *

*

Առույ եւ նաղաւ Յովնաբանեաների մասին. Մեր շնորհալի բանաստեղծ-բանասէր Ա. Չորանեանը մի ամբողջ հատոր նուիրել է աշուղ և նկարիչ Յովնաթաններին, որոնք այդ տան երկու նշանաւոր ներկայացուցիչներն են*: Առաջինը ծնած է մօտաւորապէս 1661 թուին և վախճանած 1772 թուին: Երկրորդ Յովնաթանի ծնունդն ու մահն անյայտ, բայց գործել է վրաց արքունիքում և 1786 թուին՝ Ղուկաս կաթողիկոսի հրաւէ-

* Նաղաշ Յովնաթան եւ Յովնաթան Յովնաթանեան նկարիչը. փառիզ. 1910.

րով՝ նկարագարողել Ս. Էջմիածնի տաճարը*։ Աշուղ Յոննաթանի որդիքն էին Յակոբ և Յարութիւն։ Ամենահին յիշատակութիւնը սոցա մասին ունինք այն ողբի մէջ, որ Յակոբը գրել է իւր հօր՝ Յոննաթան Ա.-ի մահուան առթիւ «ի ՌՃՀԱ թվոյ» = 1722 թուին**։ Յարութիւնը հօր մահուան ժամանակ պատանի էր. 1731 թուին արդէն «վարպետ» ըստ Ս. Էջմիածնի մատենադարանի № 2175/2162, 452բ ձեռագրի յիշատակարանի։

«Շնորհիւն և ողորմու՜րն է՛այ աւարտեցաւ փոքր ժողովածու քարոզգիրքս ի թուականի Հայոց ՌՃՁ դէկդէմբերի ամսոյ է, ի վայելումն տէր Աւետիս յաբեղային, տեղ ծաղկեցաւ զիրս գեղեցիկ եւ ոսկեգոծ ծաղկամբ ձեռ՝մբ վարպետ Յարութեմին, որ է երկրէն Գոյքնեաց եւ ի գեղջէն Շոթօրայ, որդի առն Յովնաթանայ, և ես սակաւ աշխատող սմին վեցեկի տոռամբ կապեալ, կորացեալ մեղօք Մեարոպս, հանդերձ վերոյ գրեցեալ անուամբն յիշել ազաչեմ, և դուք յիշեալ լիջիք ի էքէ՛այ մերոյ ամէն»։

Տարաբաղդաբար մեր ձեռագիրը իսկական մանրանկարներ չունի, այլ միայն փառագրեւ եւ լուսանցիի զարդեւ. որպէս Գրիգոր Տաթևացու քարոզների ժողովածու, բովանդակութիւնը նիւթ չէր տալիս մանրանկարչութեան համար։ Զարդագրուած է իւրաքանչիւր քարոզի սկզբնատրութեան առաջին գիրը, լուսանցքում որ և է զարգով։ Փառագրերը թռչնազրեր են մեծ մասով, երբեմն և կենդանազրեր, խառն բուսական զարդերի հետ։ Լուսանցքի զարդերը սովորական մոտիւններ են, կամ թռչուններ այլ և այլ դիրքով կամ կտուցներին ծաղիկ. միայն 85բ և 355ա ծաղկեթփեր են՝ պարսկականը յիշեցնող ոճով։ Յարութիւն մանրանկարչի արուեստը շատ բարձր չէ և ոչ որ և է ինքնուրոյնութիւն ունի, բայց իւր ժամանակի համար վատ կարելի չէ համարել, իբրև վերադասագրութիւն նախկին օրինակներին։

Ձեռագիրը գրուած է թղթի վերայ, 16×10 սմ., բոլորգրով, Մեսրոպ գրչի ձեռքով, Աւետիս աբեղայի համար 1731 թուին, «իս՝բ աթոռն էջմիածին»։ Յիշատակարաններ կան բացի վերոյգրեալից 4ա—5բ, 290ա. 372բ., բայց ոչ Յոննաթանծանների մասին։

Շոռոթ գիւղի եկեղեցու մի արձանագրութիւն ցոյց է տալիս, որ Յակոբ և Յարութիւն եղբայրները 1750 թուին ծաղկել են իրենց հայրենի գիւղի եկեղեցու սեղանը։ Յակոբն, ուրեմն, ոչ միայն բանաստեղծ էր, այլ և նկարիչ և Յարութիւնը ոչ միայն մանրանկարիչ էր, այլ և եկեղեցիների ծաղկող։

* Մեր հրատարակած «Պատմութիւն ինչ... տեառն Ղուկասու սրբազան կաթողիկոսին...» եւն զիւանական գրուածքը. Արարատ. 1904. 185.

** Ա. Զորանեան. Նաղաշ Յովնաթան, եր. 115.

«ՌՃՀԹ ԹՎԻՆ սուրբ սեղանն ծաղկեցաւ ձեռամբ Յովնաթանի (առաջին Յովնաթան կամ աշուղը) որդւոցն Յակոբին և Յարութիւնին, ուրեմն յիշեալիք ի բարին և դուք յիշեալ լիջեք ի Բրիստոսէ»*։

Այս երկու եղբայրներէց որի՞ որդին է էջմիածնի տաճարը նկարագարողը Նաղաշ Յովնաթանը, դժուար է հաստատ ասել, պ. Չորանեանը կարծում է Յակոբի որդին, բայց փաստ չունի այդ մասին։

Նաղաշ Յովնաթանի որդիքն էին Մկրտում և Յակոբ, երկուսն էլ նկարիչ։ Մկրտումը նկարել է հայ թագաւորների մի ամբողջ շարք, որոնցից մնացորդներ կան Մ. Աթոռում, տեսել ենք և Գանձասարում։ Պատկերների կողքին գրուած է համապատասխան թագաւորի համառօտ կենսագրականը և նկարչի անունը։ «Նկարեալ ձեռամբ Մկրտում պատկերահան Յովնաթանեանց 1836»։ Մ. Աթոռի թանգարանում պահուած են Հայկի, Արամի, Տիգրան Ա.-ի, Վաղարշակ Ա.-ի, Արտաշէս Ա.-ի, Արգարի, Տրդատի, Աշոտ Ա.-ի և Լևոն Բ.-ի պատկերները։

Յակոբի գործերից մեր ձեռքն է հասել Ներսէս Ե. Աշտարակեցու փոքրագիր 40×31 սմ., բաւական գեղեցիկ պատկերը, որ արուեստագէտը նկարել է էջմիածնում։ Այդ պատկերը Տ. Կարապետ եպիսկոպոսի ձեռքով նուիրուած է Մ. Աթոռին՝ Նաղաշ Յովնաթանի թոռը և Յակոբի դուստր տիկին Նունէի կողմից, ամուսին Թաւրիզեցի յայտնի Ծատուր խան Սէթխանեանի։ Պատկերի յետևը հետևեալ մակագրութիւնը կայ, որ նոյնութեամբ արտագրում ենք այստեղ.

«Այս պատկերն նկարել է յայտնի նկարիչ Յովնաթանի որդի Ակօր Յովնաթամեանն սուրբ էջմիածնի լճի ափին երջանկայ յիշատակ շինարար և պաշտպան հայրենեաց տեր տեր Ներսէս 5-երոտ աշտարակեցի հայրապետին. նուաժնուած է սուրբ աթոռի թանգարանին յովնաթանեանի տուստր Նունէ և նրա ամուսին Ծատուրխան Սէթխանեան, 1911 նոյեմբերի 15-ին ի Թաւրէզ»։

Յանկալի էր Յովնաթանեանների մասին եղած աւանդութիւններն ու տեղեկութիւնները ի մի ժողովել։

Գարեգին վարդապետ

* Մեսրոպ արքեպիսկոպոս Սմբատեանց. Նկարադիր Երնշափաթ. Տփլիս. 1906. եր. 6*։